

Yeni İnsan Yayınevi
Eğitim Serisi

Fatih Yazıcı

1982 yılında Trabzon/Ofta doğan Fatih Yazıcı, ilk ve ortaöğretimini İstanbul'da tamamladı. 2004 yılında Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2009 yılında "Yurtseverlik Eğitimi: Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretmenlerinin Tutum ve Algılarına Yönelik Bir Çalışma" adlı yüksek lisans teziyle uzman ünvanını, 2013 yılında hazırladığı "Çokkültürlülük ve Yurtseverlik Açısından Azınlık Okullarında Tarih Dersleri" adlı teziyle doktor ünvanını kazandı. Yazarın ayrıca çokkültürlü eğitim, yurtseverlik eğitimi, Türkiye'de tarih eğitimi ve insan haklarıyla ilgili çeşitli makale ve kitap bölümleri bulunmaktadır.

2007-2009 yılları arasında Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde, 2009-2014 yılları arasında da Marmara Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışan Fatih Yazıcı halen, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Azınlık Okullarında
Tarih Eğitimi
ve
Çokkültürlülük

Fatih Yazıcı

Yeni İnsan Yayınevi - 82
Eğitim Serisi - 10

Azınlık Okullarında Tarih Eğitimi ve Çokkültürlülük
Fatih Yazıcı

I. Baskı: İstanbul, Mart 2015
ISBN: 978-605-5895-59-4
Genel Yayın Yönetmeni: Aytaç Timur
Editör: Akif Pamuk
Dizgi: Filiz Özden
Düzeltili: Cahide Kayış
Kapak Tasarımı: Serap Akçura
Sertifika No: 12186

Baskı: Pasifik Ofset Ltd Şti Cihangir Mah Güvercin Cad Baha İş Merkezi A Blok No: 3/1
Kat:2 Avcılar İstanbul 0212 412 17 00
Matbaa Sertifika No: 12027

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının izni olmadan, kısmen de olsa fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.
© Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizmetleri Sanayi Ticaret Limited Şirketi 2015

Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizmetleri Sanayi Ticaret Limited Şirketi
Altın-tepe mah. Özudoğru Sok. No: 44/1B Küçükyalı İstanbul
Tel: (0 216) 489 84 08 Fax: (0 216) 518 23 60
www.yeniinsanyayinevi.com
yeniinsanyayinevi@gmail.com
newhumanpublisher@yahoo.com
facebook/yeniinsanyayinevi
twitter.com/yeniinsanyayin

Azınlık Okullarında
Tarih Eğitimi
ve
Çokkültürlülük

Fatih Yazıcı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
BÖLÜM I	
GİRİŞ.....	13
Araştırmanın Doğası.....	17
BÖLÜM II	
NAR TANELERİ: BİRLİKTE ÇOKLUĞA, ÇOKLUKTAN BİRLİĞE.....	21
Çokkültürcülük.....	25
Çokkültürcülük Üzerine Tartışmalar.....	34
Toplumsal Eşitsizliğin Aracı Olarak Çokkültürcülük.....	36
Toplumsal Birliğin Bozuncusu Olarak Çokkültürcülük.....	39
Çokkültürlü Topumlarda Birlik.....	41
Çokkültürlü Topumlarda Ulusal Kimlik.....	43
Çokkültürlü Topumlarda Yurtseverlik.....	47
BÖLÜM III	
ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİM.....	57
Çokkültürlü Tarih Öğretimi.....	66
Tarihin Doğasında Çokkültürlülük.....	67
Öğrenmenin Doğasında Çokkültürlülük.....	71
Amaç Olarak Tarih.....	74
Araç Olarak Tarih.....	81
BÖLÜM IV	
TÜRKİYE'DE EGEMEN SÖYLEM VE KÜLTÜREL FARKLILIKLAR REJİMİ.....	83
Osmanlı'da Kültürel Farklılıklar.....	83
Milli Mücadele Yılları.....	89
Ulus İnşa Süreci.....	93
Çok Partili Hayat.....	102
Avrupa Birliği Sürecinde Kültürel Farklılıklar.....	106
BÖLÜM V	
TARİH DERS KİTAPLARINDA KÜLTÜREL FARKLILIKLAR.....	115
Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Kültürel Farklılıklar.....	115

Tarih Programlarında ve Ders Kitaplarında Kültürel Farklılıklar.....	123
Erken Cumhuriyet Dönemi.....	123
Hümanist Dönem.....	126
Türk-İslam Sentezi Dönemi.....	128
2007 Sonrası Dönem.....	134

BÖLÜM VI

TÜRKİYE'DE TARİH DERSLERİ ÇOKKÜLTÜRCÜLÜĞÜN NERESİNDE?..	141
Türkiye Çokkültürlü/Çokkültürcü Bir Toplum mu?.....	141
Tarih Derslerinin Amaçları Bağlamında Çokkültürlülük.....	155
Tarih Dersleri Türkiye'nin Çokkültürlü Yapısını Yansıtıyor mu?.....	160
Çokkültürlülük Bağlamında Tarih Derslerinde Sorunlu Konular.....	179
Tarih Derslerinde Yurtseverlik.....	192

BÖLÜM VII

SONUÇ YERINE: ÇOKKÜLTÜRLÜ BİR TARİH EĞİTİMİ MÜMKÜN MÜ?..	211
KAYNAKLAR.....	217

ÖNSÖZ

Gündelik yaşantımızda sürekli tanımlamalar yaparız. Dil ile gerçekliği kurarken kendimize dair yaptığımız soyutlamalar, aynı zamanda 'biz'i diğerlerinden ayırarak 'öteki' kategorisini inşa eder. Sosyal gerçeklikteki farklı bağlamlarda kimi zaman 'biz' kimi zaman da 'öteki' olarak tanımlanırız. Ben ya da bizdeki güven ve iç huzur, ötekide kendini huzursuzluğa bırakır. Bu yaklaşım modernitenin bir tezahürü olan dikey toplumun ortaya koyduğu, özne kurulumlu bir dünyaya işaret eder. Levinas'ın *egoloji* dediği bu durum, gösterge olarak kolektif kimliklerin birbirine ontolojik/epistemolojik olarak üstünlük kurma yarışını ve birbirlerini anlama yerine, birbirleri üzerine tahakküm kurma biçimlerini, sosyal gerçekliğin merkezine yerleştirir.

Türkiye örneği de, özne kurulumlu tahakküm biçimlerinin ortaya çıkardığı gerilimlerle dolu. Bir yandan gündelik hayatta kalıp yargılar üzerinden yaptığımız etiketlemeler, diğer taraftan egemen söylemin politik çıkara ve tahakkümünün ötekiler tarafından kabul edilmesine dair ürettiği argümanlar, ötekinin tekinsiz halini daha da derinleştirerek onunla ilişki kurma biçim-

lerini ve empatiyi neredeyse imkânsız hale getiriyor.

Böyle bir sosyal gerçeklikte tarih ve onun yaygınlaştırma aracı olarak tarih eğitimi gibi iktidar aygıtları, egemen söylemin yeniden ve yeniden üretilerek, biz ve öteki arasındaki gerilimin arttığı ve meşrulaştığı alanlara dönüşmektedir. Bu kitap, yukarıdaki satırların farkındalığı ışığında Türkiye'nin ötekilerinden olan azınlık öğrencilerinin sesine açık olma halini ifade ediyor. Levinas'ın diliyle söylersek eğer, ötekinin çağrısına cevap verebilmek için onların tarih derslerinde hissettikleri duygu ve yaşamışlıklarını, bu kitap aracılığıyla paylaşımaya açıyorum.

Azınlık öğrencilerinin Türkiye'nin çokkültürlü haline, tarih ders kitaplarına ve kendi varlıklarına dair söylemlerine açık olma durumunun gerekçesi şudur: Tarihin egemen söylemin meşrulaşma aracı olarak kullanımı, ötekinin de tarihsel olarak meşrulaştırması anlamını taşımaktadır. Başka bir deyişle, egemen söylemin ötekilerinin bugünde de öteki olarak etiketlenmesinin aracı, geçmişten bugüne referanslar vererek onları tarihte etiketlemektir. Böylelikle öğrenciler, bir anda sorumlulukları olmadıkları tarihsel sorunların parçası oluverirler. Bir anlamda bu durum, 'biz' adına 'öteki'nin kurban edilmesidir. Bundan dolayıdır ki; azınlık okullarındaki öğrencilerin tarih derslerinde yaşadıkları duygusal ve bilişsel hali çokkültürlülük bağlamında tartışmaya açmak, onların çağrısına cevap vermektir.

Elinizdeki kitap, Marmara Üniversitesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalında, "Çokkültürlülük ve Yurtseverlik Açısından Azınlık Okullarında Tarih Dersleri" adlı doktora tezimin verilerinin bir kısmı kullanılarak ve yeniden düzenlenerek hazırlandı. Bu süreç içerisinde yaptığı titiz okumaları, görüş ve önerileriyle bana yol gösteren doktora tez danışmanım Prof. Dr. Yücel Kabapınar'a, tezime ve bütün lisansüstü çalışmalarına katkı sağlayan Prof. Dr. Sedat Yazıcı'ya; değerli görüş ve önerilerini be-

nimle paylařan Doç. Dr. Ahmet ŐimŐek ve Doç. Dr. Mustafa Aksoy'a teŐekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, doktora çalıŐması ve kitap hazırlığı boyunca, sunduğu görüş ve önerilerle, bu çalışmanın ortaya çıkmasına önemli katkılar sunan arkadaşım Dr. Akif Pamuk'a, yaptığı okumalarla tezime katkıda bulunan ArŐ. Gör. Fatma Özge Ünsal'a, yine tezime zaman ayırarak önemli katkılar sağlayan arkadaşlarım Cahide Kayış, Zeynep Akarşlan ve Alev Terazı'ye teŐekkür ederim.

Her biri bu ülkeye kendi rengini kazandıran, Türkiye'nin farklı kültürlerinden öğrencilere ve onların tarih öğretmenlerine, kendileriyle yaptığım görüşmelere tüm içtenlikleriyle yaklaŐarak, bu çalıŐmayı mümkün kıldıkları için teŐekkür ederim. Ayrıca görüşmelerimi gerçekleŐtirdiĐim tüm eğitim kurumlarındaki idarecilere, okullarının kapılarını bana açtıkları ve gösterdikleri misafirperverlik için teŐekkür ederim.

Son olarak ise her zaman yanımda olan aileme sonsuz teŐekkürler.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Modern öncesi dönemde, toplumsal aidiyetin başlıca iki kaynağından söz etmek mümkündür. Birincisi aynı inanca, dine ya da mezhebe mensup, geniş halk kitlelerinin oluşturduğu dinsel bağlılıklar; ikincisi ise kendisine belli bir kutsallık atfedilen devlete, hanedana ya da krala/padişaha sadakate dayanan yurttaşlık öncesi toplumsal bağlılıktır. Her iki bağlılık biçiminin de modern öncesi dönemde, geniş halk kitlelerini bir arada tutma adına önemli başarılar elde ettiği söylenebilir. Ancak modern dönemde bu iki aidiyet biçimi, insan topluluklarını bir arada tutma noktasındaki etkililiklerini yitirmeye başlamıştı. Bir yandan Aydınlanma ile birlikte dinin, toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin sorgulanmaya başlaması, dinsel bağlılıkları olumsuz biçimde etkilerken, diğer yandan Batı'da monarşik yönetimlere karşı yükselen siyasal - toplumsal eleştiri ve itirazlar, kralın (veya Doğu'daki karşılığı olan padişahın) otoritesine dayanan mutlakiyetçi idarelerin, toplum üzerindeki etkisini kaybetmesine neden olmuştur. Öte yandan, modern ulus-devlet anlayışının ortaya çıkışı da, modern öncesi aidiyet biçimlerinin güç kaybetmesinde

doğrudan etkili olmuştur. Hemen tüm modern devletler, ulus oluşturma sürecinde bu iki geleneksel bağlılık yerine etnik, kültürel veya siyasal birliğe dayanan yeni bir bağlılık türü geliştirmeye başlamışlardır.

Çoğu Batı toplumu, uluslaşma sürecini Cumhuriyet değerlerine sadakat ya da özgürlük gibi soyut değerler üzerine inşa ederken, diğer devletlerden bazıları da uluslaşma süreçlerini etnik referanslara dayandırmışlardır. Diğer taraftan çoğulculuğun, çağdaş demokrasinin temel değeri olarak yükselmeye başlamasıyla, ulusun dayandığı etnik referanslar ve egemen kültürün değerlerini paylaşmayan farklı kültürel/etnik toplulukları bir arada tutan bağlar sorgulanır hale gelmiştir. Bu sebeple, modern ulus devletler, ulus oluşturma süreçlerinde ihmal ettikleri veya bilinçli olarak görmezden geldikleri çoğulculuk değerleriyle yüzleşmek/uzlaşmak sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır.

20. yüzyılda küreselleşmeyle ve modernitenin eleştiriye uğramasıyla birlikte yerel kültürler ve alt kimliklerin vatandaşlık tartışmaları içinde daha fazla ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu durum her ne kadar bir paradoks olarak görülebilir, bu süreci küreselleşmenin ulus-devletler üzerindeki olumsuz etkisiyle açıklamak, aynı zamanda sorumluluk temelli yurttaşlık anlayışının yerine hak temelli yurttaşlık anlayışına dönüşümün izleri olarak okumak da mümkündür. Bir yandan farklı kültürel toplulukların tanınma ve buna bağlı olarak hak taleplerinin içerden, küreselleşmenin ise dışarıdan aşındırması sonucunda, ulus-devletlerin tektipleştirme projeleri artık başarısız sonuçlar doğurmaktadır.

Yaşanan durum, bazılarının göre ulusal kimliklerin erozyona uğraması süreci, bazılarının göre ise ulus-devletin tahakkümü altında sesi kısılan diğer alt kültürel kimliklerin güçlenmesine yol açan bir yerleşme sürecidir (Vatandaş, 2002; 3). Aslında ulus-

devletin alt kùltürlere müdahalesi, “öteki”nin, farklılığının ayır-dına varıp, bir savunma aracı olarak kendi etnik/kùltürel kimli-ğini yeniden inşa etmesine sebep olan en önemli etkenlerdendir. Bu bir anlamda bastırılanın geri dönüşü olarak, alt kùltürlerin politik kimlikler olarak inşa edilmesi anlamı taşır ve özcü yakla-şıma dair eleştiriler getirir (Pamuk, 2014; 87). Üstelik bu müda-hale, farklılıkların belirginleşmesine ve kùltürel kimliklerin bir topluluk bilincine ulaşmasına neden olmuş ve çözümün bir par-çası olan egemen kùltür, sorunun bir parçası haline gelmiştir. Böylece ulus-devletlerin oluşumunu sağlayan süreç tersine dö-nerek, onun sorgulanmasına ve güç kaybetmesine neden olmuş-tur. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanan bu süreçte, düşünce dünyasında postmodernizmin, modernite kar-şısında güç kazanması ve siyaset sahnesinde de önemli bir ağır-lık kazanması, farklılıkların değer kazanması üzerinde etkili ol-muştur. Böylece ulus-devletin öngördüğü türdeşlik ve homojen-lik gibi kavramlar karşısında, farklılık ve çoğulculuk önemli bir değer kazanmıştır. Farklılıkların yüceltilmesi –hatta bazen kut-sallaştırılması- ise aynı toplum içindeki farklılıkların bir arada tutulması sorununu ortaya çıkarmıştır.

20. yüzyıl boyunca yaşanan tecrübeler göstermiştir ki, top-lum içerisindeki kùltürel farklılıkların görmezden gelinmesi, yok sayılması hatta “aslında farklı olmadıkları”nın iddia edilme-si, onların sadakatlerini sağlamamıştır. Uygulanan bu politika-lardaki temel sorun, toplumu bir arada tutabilmenin yolunun, toplum içindeki farklılıkların en aza indirilmesinden geçtiğinin düşünülmesidir. Oysaki bir arada tutan ama birleştirmeyen, or-taklıklar kadar farklılıkları da vurgulayan ve onlara değer veren bir yaklaşımla toplumsal birlikteliğin sürdürülmesi mümkün olabilir. Bunun için öncelikle siyasal yapının, kùltürel farklılık-ları göz önünde bulunduracak şekilde yeniden tasarlanması, si-

yasal iktidar tarafından uygulanacak her politikanın, ülkedeki kültürel farklılığı kuşatıcı nitelikte olması gerekir. Kültürel farklılığı göz önünde bulunduran politikaların başlıca uygulama alanlarından biri de eğitimidir. Tarih eğitimi ise, hem geçmişe hem de günümüze bakışı içermesi açısından çoğu kez ülkelerin siyasal ve eğitimsel ideallerinin temsil edildiği başlıca alanlardan biri olmuştur. Bu açıdan, tarih eğitiminin toplumu bir arada tutan bağları güçlendirirken, birlik içinde çokluk dengesini nasıl koruyacağı ve yansıtacağı önemli bir sorundur.

Ulus-inşa sürecini etnik temeller üzerine kurgulayan toplumlarda ulusun, modern öncesi bağlılıkların yerini alabilmesi için onun aslında *eski ve köklü* bir kavram olduğunun, o ulusal kimliği paylaşacak insanlara anlatılması gerekmiştir. Tarih, bu noktada kendisine yüklenen misyonla ulus-inşa sürecinde önem ve değer kazanmıştır. Etnik referanslar üzerine kurulu ulus-inşa sürecinin tarihe yüklediği amaç, geçmişin derinliklerinde ulusun etnik kökenlerini aramak, ortak geçmişi inşa etmek ve teritoryal bir kutsallık yaratmaktır. Böyle bir tarih genellikle “biz”i tanımlar. Bunu yaparken, “biz” kavramının ortak değerlerini ve geçmişini paylaşmayan yurttaşlarda bir “öteki” hissi veya bilinci yaratma durumu söz konusudur. Ortak bir geçmişe sahip olan “biz”i, ulus olarak kurumsallaştıran bir tarih kurgusunun, genç bireyler aracılığıyla sosyal gerçekliğin bir parçası haline gelmesi ise, tarih dersleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu sebeple tarih öğretimi “biz” için anlamlıyken, “biz”in tanımladığı alanda/kapsamda yer almayan gruplar için değeri ise tartışmalıdır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, ulusal bağlılıklar anlamında yaşanan dönüşüm, kimlik aktarımı olarak tarih derslerinin de yapısının ve amaçlarının gözden geçirilmesine neden olmuştur. Bu süreçte, postmodernizmin de etkisiyle egemen kültürün farklı kültürler üzerindeki tahakküm kurma biçimlerinin

eleştirilmesiyle, tarih öğretiminin tek bir etnik kökene vurgu yapan yapısı ve özcü yaklaşımlar sorgulanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da, tarihin disiplin dışı amaçlarının tartışılır hale gelmeye başladığını görüyoruz. Bu tartışmanın bir sonucu olarak, özellikle İngiltere’de, “Yeni Tarih” anlayışının etkisiyle, tarihçi becerilerine vurgu yapan “disiplin içi” amaçlar, kimlik aktarımını öngören “disiplin dışı” amaçlar karşısında önem kazanmaya başlamasıdır.

Tarih öğretiminin yarım asrı aşkın bir süredir, disiplin dışı amaçlar çerçevesinde yaşadığı ve yaşamakta olduğu dönüşümün, Türkiye’de tarih öğretimini nasıl ve ne şekilde etkilediği ya da etkileyip etkilemediği, sorgulamaya değer bir konudur. Bununla birlikte Türkiye gibi uluslaşma sürecini etnik referanslar üzerine inşa eden bir ülkede, bu referansları paylaşmayan topluluklar için tarih öğretiminin ne gibi bir anlam taşıdığı, Türkiye’de tarih eğitiminin dününü ve bugününü anlamak açısından önemlidir.

Araştırmanın Doğası

Hermeneutik geleneğin izlerini takip eden bu çalışma, kimi zaman görmezden gelinerek kimi zaman da artık politikleşmiş tarihsel tartışmaların içerisinde sadece rakamlara indirgenerek konu edinilen “öteki”yle *empati* kurarak onu *anlama* çabasıdır. Böyle bir çabayı gerekli kılan durum, ötekinin ilanında belli oranda pay sahibi olduğu düşünülen tarih derslerinin, bir anlamda sorumluluk alma zorunluluğudur.

Kitabın ikinci bölümünde, okuyucunun kitap boyunca karşılaşacağı çokkültürlülük, çokkültürcülük, gibi kavramlar tanıtılmış, yazarın kitap boyunca bu kavramlara hangi anlamları yüklediği ifade edilmiş ve bu kavramlarla ilgili kuramsal tartışmalar-

Azınlık Okullarında Tarih Eğitimi ve Çokkültürlülük

ra yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çokkültürlü politikaların, eğitim alanına yansımaları olarak ifade edebileceğimiz çokkültürlü eğitim kavramı üzerinde durulmuştur. Ayrıca tarih öğretimi, çokkültürlü eğitimin genel amaçları çerçevesinde değerlendirilmiş, hem tarihsel epistemolojinin hem de öğrenmenin doğasında çokkültürlülükle ilgili ipuçları aranmıştır.

Dördüncü bölümde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel farklılıklara karşı takındığı tutum, Osmanlı geçmişinden başlanarak çeşitli politik dönemlere göre ele alınmış, Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül olayları gibi, ülkenin azınlık politikasının topluma yansımaları üzerinde durulduktan sonra, yakın döneme ilişkin olarak Avrupa Birliği sürecinde, kültürel haklarla ilgili anayasal dönüşümler ve bunların AB İlerleme Raporları'na yansıyan değerlendirmelerine yer verilmiştir. Beşinci bölümde 1931-2012 yılları arasındaki tarih ders kitapları ve öğretim programları taranarak, Türkiye'nin çokkültürlü yapısının nasıl ele alındığı, kültürel farklılıklara hangi ölçülerde ve ne şekilde yer verildiği incelenmiştir. Bu tarama sırasında, cumhuriyet tarihi boyunca, tarih ders kitaplarındaki belli kırılma noktalarından yararlanılmıştır.

Kitabın altıncı bölümünde ise Türkiye'nin kültürel haklarla ilgili politikalarının ve bunun bir yansıması olan tarih öğretim anlayışının, azınlık öğrencilerinin toplumsal ve gündelik yaşama etki eden yönleri ve azınlık okullarındaki tarih derslerine yansıyan biçimleri ele alınmıştır. Bu kapsamda, konunun doğrudan muhataplarından olan kültürel farklılığa sahip öğrenci gruplarıyla ve tarih dersleri aracılığıyla onları gözleme fırsatı bulan tarih öğretmenleriyle görüşmeler yapılmıştır.

Yaygın kabul gören tanımlamalar çerçevesinde, bir ülkenin kültürel farklılığını oluşturan unsur sadece azınlıklar değildir. Fakat formal eğitim dâhilinde yürütülen bir araştırmada, ülkenin hukuk ve dolayısıyla eğitim sisteminin, farklılıklarını resmi

olarak kabul ettiği topluluklar olması sebebiyle azınlıklar ve azınlık okulları üzerinde yoğunlaşmıştır. Araştırma kapsamında İstanbul'un çeşitli ilçelerinde öğretim veren 6 ayrı azınlık okulunun 11. ve 12. sınıflarında öğrenim görmekte olan 199 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Yapılan bu görüşmelerde öğrencilerin kendilerine yöneltilen sorulara rahat ve içtenlikle cevap verebilmeleri adına, açık uçlu soru formu kullanılmış ve öğrencilerden, verecekleri cevapları bu forma yazmaları istenmiştir. Etik kurallar çerçevesinde öğrencilerin bu forma isimlerini yazmalarını istenmiş ve azınlık öğrencileri Ö1, Ö2, Ö3...Ö199 şeklinde kodlanmıştır.

Öğrencilerin kültürel/etnik topluluklarına göre dağılımları incelendiğinde, Ermeni öğrencilerin (185 katılımcı), çalışma grubunun önemli bir çoğunluğunu oluşturduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni, Ermeni cemaat okullarının ve bu okullardaki öğrenci sayısının Rum ve Musevi cemaat okullarına göre daha fazla olması ve bununla birlikte, 1 Rum okulu dışında, Rum ve Musevi cemaat okullarının idarelerinin kendi özel durumları sebebiyle araştırmaya, sadece tarih öğretmeni düzeyinde katılmış olmalarıdır.

Çalışmanın odak noktasını tarih derslerinin oluşturması sebebiyle, bu dersler aracılığıyla kültürel farklılığa sahip öğrencileri gözlemlene fırsatı bulan ve bu anlamda önemli deneyimlere sahip olduğu düşünülen tarih öğretmenleri de araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu kapsamda, azınlık okullarında görev yapmış ya da yapmakta olan, bu okullardaki çalışma süreleri 1 yıl ile 18 yıl arasında değişen 13 tarih öğretmeni ile doğrudan görüşmeler yapılmıştır. Etik kurallar gereği araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin kimliklerinin kullanılmaması için öğretmenler TÖ1, TÖ2, TÖ3...TÖ13 şeklinde kodlanmıştır.

BÖLÜM II

NAR TANELERİ:

BİRLİKTEN ÇOKLUĞA, ÇOKLUKTAN BİRLİĞE

Bugün çoğu ülke kültürel bakımdan çeşitlilik gösterir. Son tahminlere göre dünyadaki 193 bağımsız devlet, bünyesinde 600 yaşayan dil grubu ve 5.000 etnik grup barındırmaktadır. Çok az ülkede, yurttaşların aynı dili konuştukları ve aynı etnik-ulusal gruba ait oldukları söylenebilir (Kymlicka, 1998; 25). Jenks (2007); “çeyrek asır önce, ‘toplum’u bir gerçeklik olarak güvenle tartışıyorduk; 1990’a kadar yakın bir zamanda bile, sakinmeden ‘ortak kültür’ gibi fikirleri düşünüyorduk. Bugün, bir dizi tartışmanın ardından, epistemolojik emperyalizm temelinde düşünsel misilleme korkusu olmadan bu gibi bütüncülükleri telaffuz bile edemeyiz” (s. 183) diyerek ortak kültürden ve kimlikten bahsetmenin çağımızdaki zorluğuna dikkati çekmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyaset, sosyoloji ve felsefe alanında, farklılıklar lehine yaşanan gelişmeler, aynı ülke içerisindeki kültürel/etnik farklılıkların tanımlanması ve kavramsallaştırılması gereğini ortaya koymuştur. Bu kavramsallaştırma ise en yaygın biçimiyle ilgili literatüre, son otuz yıllık süre zarfında kullanım sıklığı oldukça artan *çokkültürlülük* olarak yansımıştır.

En genel haliyle ifade edilecek olursa çokkültürlülük, bir top-

lum içinde birden fazla etnik, dilsel, ırksal, dini/mezhepsel, politik, cinsel vb. farklı kültürlerin varlığını ifade eder. Bazıları “çokkültürlü” terimini, çeşitli nedenlerle, egemen toplumdan dışlanmış ya da kenara itilmiş, etnik olmayan çok çeşitli sosyal grupları da içine alan oldukça geniş bir anlamda kullanır. Özellikle ABD’de yaygın olan bu kullanımda “çokkültürlü” bir gündemin taraftarları bu terimi sıklıkla engelliler, geysler ve lezbiyenler, kadınlar, işçi sınıfı, ateistler ve komünistler gibi grupların tarihsel dışlanışını tersine çevirme gayretlerini ifade etmek üzere kullanırlar (Kymlicka, 1998; 48). Fakat çokkültürlülük kavramının bu kadar geniş toplulukları içine alacak biçimde tanımlanmasına karşın, gerek kuramsal tartışmalarda ve gerekse günlük kullanımda, bütün bu farklı topluluklar ya da kimlikler içinde en fazla öne çıkan, etnik farklılıklar olmuştur. Bu sebeple “etnik” kavramının tanımlanmaya ihtiyacı vardır.

Smith (2002), etnik sözcüğünün eski Yunancadaki farklı kullanımlarından hareketle aynı klan ve kabileye bağlı olmaları gerekmeyen, birlikte hareket eden veya yaşayan topluluk olarak tanımlar. Bununla birlikte etnisitenin taşıması gereken özellikler ise kolektif isim, ortak soy miti, ortak tarih, özel ortak kültür, belli bir territory ile özdeşleşme ve dayanışma duygusudur (s. 45-57). Etniklik, kültürel pratiklere ve belli bir toplumun insanlarını, diğerlerinden ayırt eden niteliklere atıfta bulunur. Etnik grupların üyeleri kendilerini toplumda diğer gruplardan kültürel açıdan farklı görür, karşılığında da diğer gruplar tarafından farklı görülürler. Bir etnik grubu diğerlerinden ayıran unsurlar arasında dil, din, tarih veya atalar, örf ve adet, yaşam tarzı, giyim ya da süslenme biçimleri yer alır. Aslında etniklikle ilgili doğuştan gelen hiçbir şey yoktur. Etniklik, zamanla üretilen ve yinelenen, bütünüyle toplumsal bir olgudur (Giddens, 2008; 535). Bu çerçevede etnisite, “ait oldukları ve içinde özgün kültürel davranış sergiledikleri bir toplumda kendilerini diğer kolektif yapılar-

dan farklılaştıran ortak özelliklere sahip olduğunu düşünen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişileri tanımlayan bir terim olarak” açıklanmaktadır (Marshall, 1999; 215).

Weber, etnisiteyi, sınıf, prestij ve parti kavramları ile karşılaştırmalı olarak ele almakta, onlardan farklı, biyolojik kökenleri olmakla birlikte, ırktan da ayrıldığına, etnisitenin ortak tarih, örf ve âdet gibi olgulara dayandırıldığına değinerek, öznel bir inanç olduğunu vurgulamaktadır: “Etnik gruplar, fiziki görünüş ve/veya adet ya da sömürgeleştirme ve göç nedeniyle ortak kökenleri olduğuna subjektif olarak inanan insan topluluklarıdır” (akt. Somersan, 2004; 22). Görüldüğü gibi, etnisite ile ırk kavramları arasında açık bir ayırım vardır. Etnisite deyince daha çok kültürel, dilsel toplumsal benzerlikler kastedilirken, ırk kavramının altında ise biyolojik değişkenlerin yattığı düşünülmektedir (Somersan, 2008; 87). Bir başka ifadeyle ırk, biyolojik ya da fiziki antropolojik bir değer taşımasına karşın, etnisite sosyolojik ya da sosyal antropolojik bir anlam taşımaktadır.

Etnisite kavramıyla oldukça değişken bir şekilde kullanılan bir diğer kavram ise “ulus”tur. Kimi zaman etnik gruplarla uluslar arasında tarihsel ve kavramsal çakışmanın olduğu görülse de etnik gruplar bir ulusun sahip olduğu birçok nitelikten yoksundur. Ulus, etnisitede olduğu gibi ortak mitleri ve anıları olan teritoryal bir topluluktur. Ancak etnisitede bir ülke ile olan bağ sadece tarihsel ve sembolik kurulabilirken, ulusta bu bağ fiziksel ve siyasi bir nitelik taşır (Kurubaş, 2008; 14-15). Kısacası “ulus”, bir devletin fiili ya da muhtemel sınırlarına bağlı olan sosyo-politik bir kategori olarak tanımlanırken, bir “etnik” grubun ise, kuşaktan kuşağa geçen ve normal olarak kuramda devlet sınırlarına bağlı olmayan, bazı sürekli davranışlara sahip olduğu söylenen kültürel bir kategori olduğu söylenebilir (Wallerstein, 2000;98).

Çokkültürlülük çerçevesinde ele alınması gereken bir başka